

УДК 338.2

Р. Г. СОБОЛЬ

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА НА СТРАХОВОМУ РИНКУ В УКРАЇНІ

Обґрунтовано викладено шляхи подолання недоліків, що існують на сучасному етапі розвитку страхового ринку в Україні. Визначено пропозиції щодо заходів, які прискорять розвиток, зростання, підвищення глобальної та регіональної конкурентоспроможності галузі страхових послуг.

The ways of overcoming of failings which exist on the modern stage of insurance market development in Ukraine are grounded laid out. Suggestions in relation to measures, which will accelerate development, growth, increase of global and regional competitiveness of industry of insurance services, are certain

З набуттям Україною незалежності економічні й соціальні перетворення, що відбуваються, зумовили необхідність побудови адекватної системи страхування, яка б стала надійним захистом для юридичних і фізичних осіб від матеріальних втрат, спричинених стихійним лихом, нещасним випадком чи іншими ризиковими обставинами.

У країнах із ринковою економікою система страхування сприяє економічній стабільності, зміцненню фінансової системи, активізації інвестиційних процесів і розв'язанню соціальних проблем.

Питання формування системи страхових послуг досліджували як зарубіжні вчені Дж. Гі, Дж. Садлер, Д. Бланд, так і вітчизняні автори: В. Бабенко, С. Осадець, В. Базилевич.

Відаючи належну увагу їх практичній і науковій діяльності, слід зазначити, що всі роботи сконцентровані головним чином на недоліках у галузі страхової діяльності.

Поza увагою залишилися такі важливі питання, як визначення пропозицій щодо заходів для покращання сучасного стану формування конкурентного середовища на страховому ринку в Україні.

Метою роботи є аналіз страхової галузі в Україні в цілому та окремих показових випадків. Галузь страхування описується з точки зору її позитивних і негативних рис, перспектив розвитку. Обґрунтовано викладаються шляхи подолання недоліків, що існують на сучасному етапі, пропозиції щодо заходів для урядових і неурядових організацій, які прискорять розвиток, зростання, підвищення глобальної та регіональної конкурентоспроможності галузі страхових послуг.

На сьогодні в Україні працюють понад 240 компаній, що мають досить великі обсяги статутних фондів і резервів, хорошу репутацію. Важливим є й те, що обсяги страхових резервів протягом останніх років зростають швидше, ніж страхові премії. Це вже показник зростання фінансової надійності страховиків, збільшилися також

обсяги страхових послуг, а страховий ринок набув якісніших ознак.

Деякі дослідники вважають іноземні страхові компанії як фактор розвитку ринку страхування України. Ці компанії приносять на український ринок культуру страхування, знання та експертизу.

Серед головних проблем, які залишаються в галузі страхування, можна виділити такі:

- відсутність кодексу про страхову діяльність;
- наявність великої кількості вимог та бар'єрів, що обмежують конкуренцію на ринку;
- низький рівень капіталізації підприємств;
- недостатній розвиток брокерських послуг на ринку;
- низька довіра суспільства до страхових компаній;
- крім того, проблеми, які існують в українській економіці в цілому, впливають і на страхову галузь.

Незважаючи на розвиток страхування, сектор продовжує стикатися з проблемами, що обмежують його зростання і перешкоджають галузі в досягненні її потенціалу.

Одна з проблем – відсутність законодавчого забезпечення послідовної, ясної структури для сектора страхування в Україні.

Іншим недоліком чинного законодавства, на думку страхових аналітиків, є його негативний ефект на бізнес-перестраховання. Страхувальники зазвичай розподіляють великі ризики, передаючи його частину іншим компаніям в обмін на частину премії. В Україні перестраховання відбувається за кордоном на великих Європейських і Американських ринках, а українські фірми зберігають лише незначну частину ризику. Більшість українських страхових компаній приймає лише приблизно 1 % від загального ризику [4].

В Україні перестраховання часто використовувалося як канал вивезення капіталу з країни. Заходи щодо боротьби з таким явищем, на думку експертів галузі, будуть не в змозі запобігати переміщенню грошей, але призведуть до затримок у перестрахованні.

Інше положення законодавства вимагає, щоб кожен іноземний страховий брокер, що співпрацює з українською фірмою страхування, заснував представницький офіс в Україні. Зазвичай інвестори працюють з власними міжнародними брокерами страхування. Якщо ці брокери не мають представницького офісу в Україні, українські підприємства не можуть виплачувати їм комісію. Отже, ця вимога дуже часто гальмує бізнес.

В. Бабенко стверджує, що низький рівень капіталізації страхових фірм перешкоджає розвитку галузі [Там же]. Чинні закони вимагають, щоб фірми мали мінімальний установлений законом капітал у розмірі 100,000 євро [3]. На думку експертів, цей рівень занадто низький, щоб забезпечити достатній захист проти неплатежу [4]. Проблема посилюється відсутністю ясних інструкцій щодо форми цього капіталу. У результаті багато українських страхових компаній включає до статутного капіталу переоцінені активи, будинки або акції компанії. Це робить ці страхові компанії дуже ненадійними і нездатними оплатити вимоги.

З іншого боку, встановлений законом низький рівень капіталізації означає, що українські компанії мають більш низьку здатність для обробки ризику [1].

Послуги страхового брокерства в Україні також добре не розвинені. Брокери – традиційно складовий елемент галузі – з'єднують клієнтів із страховальниками, консультують їх про ринок і допомагають укласти кращі угоди. З причин недостатньої кількості професійних брокерів, велика кількість потенційних клієнтів не обслуговується, у той час як страховальники втрачають додатковий дохід.

Ще одна проблема – укорінена недовіра українців до всіх фінансових посередників, особливо страхових компаній.

Велика частина населення була ошукана протягом початку 1990-х рр. шахрайськими трастовими фондами і фірмами страхування, які зникли з грошима клієнтів [5]. У результаті, українці відмовляються довіряти заощадження, навіть короткострокові, до будь-яких страхових компаній.

Система страхування також має проблеми звичайні для всього українського бізнесу, зокрема нерозвиненість експертизи, відсутність стратегій обслуговування, нестабільна економіка, коливання валютного курсу, бюрократія, що поширена всюди, і корупція.

Щодо окреслених проблем можна визначити такі пропозиції до їх розв'язання:

- упорядкувати страхове законодавство в цілому та окремих його положень, і привести їх у відповідність до існуючих економічних реалій;
- скасувати непотрібні бар'єри, перепони та регулювання на ринку, що гальмують його розвиток та залучення іноземних інвестицій;
- обґрунтувати й досягти оптимальної структури між різними формами страхування;
 - залучити кошти страхових фондів на потреби інвестиційних вкладень;
 - інтегрувати страхування до європейських страхових структур;
 - створити об'єднання страховиків з метою зміцнення їх фінансового становища та надійності щодо здійснення страхових операцій;
 - залучити страховий ринок для вирішення питань соціальної політики держави;
 - підвищити рівень капіталізації підприємств та висунути вимоги щодо наповнення статутних фондів реальними грошима для підвищення надійності страхових компаній;
 - запровадити реальні заходи, які б знизили можливості для корупції та бюрократичних перепон, принаймні в галузі страхування;
 - розвинути страхове брокерство та залучити до цього бізнесу професійні компанії;
 - розробити ефективні механізми захисту інтересів страховальників.

Страхове законодавство України, за висновками аналізу, має багато недоліків [1 – 3]. Серед головних слід виділити відсутність цілісності щодо регулювання відносин у галузі страхування, неврахування в законодавстві особливостей реально існуючих економічних відносин та відсутність стратегії щодо подальшого розвитку страхової галузі, підвищення ролі всієї галузі в економіці та, зокрема, українських страхових підприємств. Тому пропозиції змінити законодавство мають велике значення для створення конкурентоспроможної страхової галузі в Україні.

Серед альтернатив стратегічного розвитку страхування виділяють підхід швидкої лібералізації та поступового розвитку. Ліберальний шлях передбачає цілковите покладання на ринкові механізми функціонування галузі, відкриття внутрішнього ринку для іноземних компаній, зменшення втручання держави. За умови

поступового розвитку лібералізація не відбудеться доти, доки українські компанії не будуть спроможні витримати конкуренцію. На даному етапі розвитку важко визначити, який з підходів найкращий, але без сумніву визначення стратегії розвитку необхідне для страхового бізнесу.

Під час розробки механізмів захисту інтересів страхувальників виокремлюють декілька шляхів:

- створення товариств взаємного страхування;
- примусове приєднання страхових компаній з тяжким фінансовим станом до стійких конкурентоспроможних компаній з передбаченням відповідальності за їхніми зобов'язаннями;
- поручительство держави (з відпрацюванням певних механізмів) тощо [6].

Верховній Раді України при прийнятті Страхового кодексу окрім зазначених вище пропозицій треба також звернути увагу на узгодження нового законодавства зі світовим законодавством про страхування, щоб створити можливості для найшвидшого зростання страхового ринку України та підвищення його ролі в глобальній економіці. Зрозуміло, що ці пропозиції виявляться неефективними у випадку відмови від розробки та реалізації довгострокової програми розвитку страхової галузі.

Забезпечити довіру до страхових підприємств можна, здійснюючи не менше двох разів на рік аудиторські перевірки з боку Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг, і в такий спосіб попередити масове припинення їхньої діяльності, вчасно запобігати фінансовим труднощам страховиків.

Українські страхові компанії, принаймні ті, що прагнуть бути найкращими, можуть не чекати, доки парламент внесе зміни до законодавства, а підвищити довіру суспільства до страхової галузі власними силами. У законодавстві вписано мінімальні умови капіталізації, але ніхто не забороняє збільшувати статутні фонди до розмірів, які б реально покривали ризики, і вносити до цих фондів справжні гроші, а не майно. Також ці підприємства можуть збільшити кількість і якість послуг, які надаються населенню, щоб максимально задовольнити його страхові потреби, наприклад, пенсійне страхування, що існують навіть у наш час.

У міру розвитку ринку ризики зростають. Тому потрібно забезпечити солідарну відповідальність шляхом об'єднання страхових компаній у пули (або інші форми).

Для більшості запропонованих пропозицій потрібна ефективна законотворча, аналітична та управлінська робота з боку урядових організацій. Для більшості українських страхових компаній також настають важчі часи, в які необхідно буде приймати складні рішення для підвищення їх конкурентоспроможності. Напевно, що значного поширення набуде процес злиття страховиків, перехід деяких з них із страхового бізнесу до бізнесу страхового брокерства.

Цей процес можливо буде тривати 7 – 10 років. Після його закінчення, якщо зміни не будуть гальмуватися, вітчизняні страхові компанії насправді зможуть на рівних конкурувати з іноземними страховиками, хоча в іноземних компаній буде краща експертиза та доступ до світових ринків перестраховання. Може так статися, що українські страхові компанії будуть мати тенденцію займати ніші в певних галузях промисловості, як уже сталося в Росії, і там вони зможуть запропонувати свої

послуги за конкурентними цінами.

Ці позитивні зрушення можуть відбутися і раніше, якщо уряд швидше внесе необхідні зміни до законодавства, стабілізує зростання економіки та зможе подолати або принаймні зменшити негативні наслідки корупції та бюрократії.

В Україні страховий ринок створюється на початку 1990-х рр. Разом із новими вітчизняними компаніями на ринок приходять іноземні страховики. Декретом Кабінету Міністрів України “Про страхування” та Законом України “Про страхування” було закладено основи регулювання ринку страхових послуг та нагляду за діяльністю страхових компаній.

Незважаючи на позитивні зрушення, що відбулися в галузі страхування з початку її створення, існує багато проблем, що заважають її нормальному функціонуванню та розвитку. Серед головних можна виділити такі: відсутність кодексу про страхову діяльність; наявність великої кількості вимог і бар’єрів, що обмежують конкуренцію на ринку; низький рівень капіталізації підприємств; недостатній розвиток брокерських послуг на ринку; низька довіра суспільства до страхових компаній; крім того, проблеми, які існують у вітчизняній економіці, в цілому впливають і на страхову галузь.

Деякі з найважливіших пропозицій подолання труднощів у галузі є такими: впорядкувати страхове законодавство; досягти оптимальної структури між різними формами страхування; залучити кошти страхових фондів на потреби інвестиційних вкладень; створити об’єднання страховиків з метою зміцнення їх фінансового становища; підвищити рівень капіталізації підприємств; запровадити реальні заходи, які б знизили можливості для корупції та бюрократичних перепон; розробити ефективні механізми захисту інтересів страхувальників.

Важливим заходом розвитку страхового бізнесу є вироблення та застосування стратегії його розвитку. Серед альтернатив стратегічного розвитку страхування виділяють підхід швидкої лібералізації та поступового розвитку. Ліберальний шлях передбачає цілковите покладання на ринкові механізми функціонування галузі як щодо внутрішнього, так і щодо зовнішнього ринку. Поступовий розвиток передбачає захист державою національних страхових компаній, доки вони не стануть конкурентоздатними.

Література:

1. Закон України “Про страхування” // Уряд. кур’єр. – 1996. – 18 квітня.
2. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1997. – № 4. – 368 с.
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про страхування” // Голос України. – 1997. – 14 листопада.
4. *Бабенко В.* Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинutih країнах / В. Бабенко // Економіка України. – 2007. – № 7. – С. 82–87.
5. *Бланд Д.* Страхование: принципы и практика / Д. Бланд. – М. : Финансы и статистика, 2007. – 416 с.
6. Страхування : підручник / [кер. авт. кол. і наук. ред. С. С. Осадець]. – Вид. 2-е, переробл. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 599 с.

Надійшла до редколегії 24.02.2009 р.